

“Het zijn bange tijden, mijn God. Vannacht was het voor het eerst, dat ik met brandende ogen slapeloos in het donker lag...”. Zo begint het indrukwekkende “Zondagochtendgebed” van Etty Hillesum. Ze schrijft het op 12 juli 1942. Bange, duistere tijden inderdaad. Zeker voor een jonge Joodse vrouw in Amsterdam. Het fascisme verspreidt zich in die jaren als een giftige olievlek over Europa. Mensenrechten worden met voeten getreden.

Afgelopen week las ik het boek “Dit is fascisme”, geschreven door Rosan Smits. Een indrukwekkend, beangstigend en tegelijkertijd bemoedigend boek over hoe deze verderfelijke ideologie, als je het zo kunt noemen, ook in onze tijd overal opbloeit: in de Verenigde Staten, met een president die aan alle kenmerken van een fascistisch leider voldoet; op allerlei plekken in Europa. Ook in ons eigen land. Het zijn - als je je ogen er niet voor sluit - opnieuw bange, duistere tijden. Méér en verontrustender dan je misschien zou vermoeden. Hoe blijf je daarin overeind? Hoe voorkom je dat je wegzakt in een gevoel van machteloosheid? Van moedeloosheid? Wat kun je zelf doen om iets van licht te brengen in deze vorm van duisternis?

We horen vanochtend hoe Jesaja dat doet. Ook hij leefde in een duistere tijd.

Datzelfde geldt voor Johannes de Doper. En voor Jezus. Ook zij leefden in bange, donkere tijden.

Hoe gaan zij daarmee om? Hoe bewegen ze zich daarin? Waar halen zij hun moed en inspiratie vandaan?

Jesaja leefde in de 8^e eeuw voor Christus. Hij krijgt zijn prachtige, indrukwekkende visioen in een tijd waarin er vanuit het Oosten donkere wolken richting Beloofde Land komen drijven: het onverslaanbaar geachte leger van de wereldmacht van die tijd, Assyrië, staat voor de poorten.

Het eeuwige refrein dat door onze menselijke geschiedenis loopt, klinkt in Jesaja's oren: de groten die de kleinen neerslaan. De machtigen die de machtelozen gewetenloos onder de voet lopen en hun wil opleggen. Het alleenrecht van de sterkste dat heerst.

In deze donkere dagen gaat Jesaja een licht op. Hij ziet: een onverwacht nieuw begin. Toekomst die open zal gaan en op zal bloeien: “Uit de stronk van Isaï schiet een telg op, een scheut van zijn wortels komt tot bloei.” Isaï was de vader van koning David. Onder Davids heerschappij was Israël groter en machtiger (!) geweest dan ooit daarvoor en daarna. David had de vijanden verslagen. Het volk leefde langere tijd in vrede.

Er zal een nieuwe leider komen, zegt de profeet. Een sterke man die zal heersen in de geest van David. Hij zal onze vijanden verslaan. Ons volk zal eindelijk weer in vrede leven.

Ja,-

Ik weet niet hoe het jullie vergaat. Maar ik krijg dit jaar een ongemakkelijk gevoel van deze woorden. Met die omschrijving van zo'n sterke man. Ook al zegt Jesaja er nadrukkelijk bij dat deze koning “ontzag ademt voor de Heer.” Maar ook dát vind ik zo langzamerhand verontrustend. In een van zijn oudere nummers, “With God on our side”, zingt Bob Dylan (in heel veel coupletten) hoe door de eeuwen heen in steeds verschillende situaties “sterke mannen” oorlog hebben gevoerd, met “God aan hun zijde”.

Tot op de dag van vandaag - zo'n 60 jaar later - aan toe, ik hoef jullie de voorbeelden niet te noemen, toch?

Aan de andere kant: het blijft een prachtig, ontroerend visioen: van die wolf en het lam, panter en bokje, leeuw en kalf. En dat kleine kind dat onbekommerd zijn handje uitsteekt naar het nest van een slang...

En het is begrijpelijk, denk ik, dat Jesaja destijds zijn hoop vestigde op zo'n sterke, messiaanse vorst, die het mogelijk zou maken “...door met de adem van zijn lippen de schuldigen te doden.”

Maar de geschiedenis wijst uit, in mijn beleving dan toch, dat steeds waar dát gebeurt, waar de ene partij/groep/land de andere met geweld verslaat, het nooit tot een blijvende vrede heeft geleid, zoals de profeet dat in zijn visioen voor zich zag.

Ik koester het visioen. Maar geloof niet dat het op die wijze werkelijkheid zal worden.

In de tijd van Johannes de Doper en Jezus, acht eeuwen na dat vergezicht van Jesaja, zucht het land onder een ander juk: dat van de Romeinse bezetting. En het is al lang, lang geleden dat er profetische stemmen hebben geklonken. Visioenen en vergezichten zijn schaars geworden. Uitgedoofd.

Het geloof zélf is gestold. Bestaat voor een groot deel uit het brengen van de juister offers, het volgen van de juiste rituelen. Het zo goed als mogelijk navolgen van de geboden en verboden, zoals die uitgelegd werden door schriftgeleerden, farizeeën en sadduceeën.

“In die tijd trad Johannes de Doper op in de woestijn van Judea. Hij verkondigde: “Kom tot inkeer, want het koninkrijk van de hemel is nabij.” (3: 1).

Waartoe voelt Johannes zich geroepen, in de duisternis van zijn tijd?

Hij trekt ongekend stevig van leer tegen de gevestigde religieuze orde. Noemt hen “adderengebroed”. Omdat hun geloof vruchteloos blijft. Ze brengen geen vruchten voort. Het léven is eruit! De hoop, de inspiratie.

Hij trekt daarnaast óók van leer tegen al die mensenmassa’s die naar hem komen luisteren.

Het is een soort opwekkingsgebeuren, zou je kunnen zeggen. Hij roept hen allemaal, ook ons die vandaag tussen hen instaan, op om “tot bekering” te komen. Tot inkeer te komen.

Wakker te worden!

Zelf mee te helpen aan “het gereed maken van de weg van de Heer”, zoals hij dat noemt.

Dat koninkrijk van God / van de hemel, dat rijk dat Jesaja in zijn visioenen al had gezien, dat staat voor de deur.

Want, zegt Johannes, die messiaanse vorst waar de grote profeet het al over had, die is gekomen.

En hij zal de goeden van de kwaden scheiden. “Hij zal zijn dorsvloer reinigen en zijn graan in zijn schuur bijeenbrengen, maar het kaf zal Hij verbranden in onuitblusbaar vuur.” Ja, - het is beeldspraak die duidelijk taal spreekt.

Aan ieder van jullie, zegt Johannes, aan ieder van jullie de keus of je tot het graan of tot het kaf willen behoren!

Wat ik goed en inspirerend en belangrijk vind aan Johannes, is dat hij zijn toehoorders, ook ons dus, wijst op de urgentie van het ogenblik!!!

Kijk om je heen in wat voor wereld je leeft! Zié de duisternis om je heen. Wordt wakker! Kom tot jezelf! Neem je verantwoordelijkheid! En handel binnen de mogelijkheden die jou gegeven zijn, in de geest van Gods woorden. Werk mee aan dat visioen van vrede en recht. Aan dat koninkrijk van de hemel. Dat hier en nu op aarde gestalte wil krijgen.

Wat ik niét geloof, is dat je mensen zover kunt krijgen door hen te dreigen met “onuitblusbaar vuur”, als ze geen vruchten zullen voortbrengen. Door in te spelen op hun angst. Hun schuldgevoel.

Je kunt mensen niet dwingen tot daden van liefde, van mededogen, vrede en gerechtigheid. Dat kan alleen van binnenuit komen, geloof ik. Als daarbinnen in jouzelf iets is gebeurd, tenminste. Als je zó tot inkeer, tot jezelf bent gekomen, dat je hebt ontdekt wat je in wezen bent: een kind van God. Geliefd kind. Kwetsbaar en feilbaar kind. Maar toch. En dat je niet valt uit Gods hand. Nooit.

Dát is de boodschap die Jézus komt brengen, geloof ik. Daarin verschilt hij in zekere zin hemelsbreed van die Messias die Johannes verwachtte. “Die met die wan in zijn hand, die het kaf zal verbranden” en zo.

Niet lang hierna zal Johannes gevangen zitten. Hij weet dat hij niet lang meer te leven heeft. Hoort wat Jezus daarbuiten allemaal doet en zegt. En laat boodschappers naar Jezus toegaan: “Ben jij het nou, die wij verwachten, al zo lang verwachten: die “sterke Messias...”

Nee dus!

Het koninkrijk van de hemel wordt hier op aarde niet gerealiseerd door sterke mannen.

Hoe dan wel? Niet door Jezus! Dat wil zeggen: niet in die zin dat Hij dat dan in zijn eentje zou kunnen bewerkstelligen. Wel in die zin dat Hij door zijn eigen leven laat zien hoe het zou kúnnen. In de hoop dat jij daardoor zoveel vertrouwen in God - én in jouzelf - zou krijgen, dat je Hem zou navolgen in zijn manier van in het leven staan. Licht brengen in de duisternis van jouw tijd. Ook al lijkt dat een onmogelijke opgave. En lijkt de duisternis het altijd opnieuw van het licht te winnen.

Een klein uitstapje:

In het Zenboeddhisme kennen we de figuur van de bodhisattva. Dat is iemand die de verlichting heeft bereikt, maar weigert het Nirvana binnen te gaan zolang nog niet alle levende wezens zijn bevrijd uit een wereld, een leven dat gekenmerkt wordt door lijden en vergankelijkheid. Maar de term wordt ook gebruikt voor iedereen die het Pad van de Boeddha wil volgen.

Er bestaan vier geloften van de bodhisattva, die regelmatig worden gereciteerd, in kloosters en op retraites bijvoorbeeld. De eerste twee daarvan gaan als volgt:

1. Hoe talloos de levende wezens ook zijn, ik beloof ze allen te bevrijden.
2. Hoe peilloos de oorzaak van lijden ook is, ik beloof haar geheel te verwijderen.

Dat gaat een ieders kracht en mogelijkheden toch verre te boven, zou je denken. Zo is het ook. Wat zou jij nu helemaal kunnen betekenen in een wereld vol duisternis, oorlog, schrijnende armoede naast krankzinnige rijkdom.....

“Maar – zegt Willem Scheepers in “De weg van de bodhisattva” – deze geloften gaan voorbij aan het rationele. De bodhisattva kán gewoon niet anders en handelt vanuit het hárt. De bodhisattva is een archetype. Dat betekent dat die in ieder van ons huist.”

Het is menselijkerwijs gesproken onmogelijk om alle levende wezens te redden. Maar desalniettemin blijf je het zo goed en zo kwaad als het kan proberen! Met de moed der hoop.

Ik haal het aan, omdat ik geloof dat Jezus heel herkenbare trekken van zo’n bodhisattva heeft.

Geén “sterke man / sterke politieke leider” of iets in die geest. Maar een weerloos mens, die het licht heeft gezien! Die heeft gezien wie hij in wezen is: zoon/kind van God.

En hij ziet wie wij allemaal in wezen zijn: kind van God. Voor eeuwig geborgen in Gods hand.

Vanuit dat vertrouwen kun je handelend, bevrijdend in deze wereld staan. Met de moed der hoop! Tégen alle machten van het kwaad, alle machten van het duister in, ook al lijkt het onmogelijk om het daartegen op te nemen.

Samenvattend:

Van Jesaja kunnen we twee dingen leren (in mijn beleving): dat we het visioen van een Messiaans rijk, waarin een einde gekomen zal zijn aan alle vormen van geweld en duisternis, levend moeten houden.

Maar dat we het daarbij niet moeten hebben van “een sterke al dan niet messiaanse leider”.

Van Johannes: dat we wakker moeten worden! Zien wat er om ons heen gaande is. En zien waartoe wij geroepen zijn, hier en nu.

Van Jezus: dat we zien wie we in wezen zijn. Erop mogen vertrouwen dat de liefde van God heel ons leven draagt. Dat we iets van God in onszelf meedragen. En dat dat ons in staat stelt om iets te verwezenlijken van dat koninkrijk van de hemel.

Tot slot:

We begonnen met het begin van het Zondagochtendgebed, van Etty Hillesum. Daarin schrijft ze onder andere dit:

“En dit is het enige, wat we in deze tijd kunnen redden en ook het enige waar het op aankomt: een stukje van Jou in onszelf, God.

En misschien kunnen we eraan meewerken Jou op te graven in de geteisterde harten van anderen.

Ja, mijn God, aan de omstandigheden schijn jij niet al te veel te kunnen doen, ze horen nu eenmaal ook bij dit leven. Ik roep je er ook niet voor ter verantwoording. Jij mag daar later óns voor ter verantwoording roepen.

En haast met iedere hartslag wordt het me duidelijker: dat Jij ons niet kunt helpen, maar dat wij Jou moeten helpen en dat we de woning in ons waar Jij huist tot het laatste toe moeten verdedigen.” (p.188)

Amen.